O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLATUNIVERSITETI
TARIX FAKULTETI
O’ZBEKISTON TARIXI KAFEDRASI

O‘ZBEKISTON HUDUDIDA DAVLATCHILIKTARIXI: AN’ANALAR VA TRANSFORMATSION JARAYONLAR”

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY - AMALIY ANJUMANI MATERIALLARI

SAMARQAND – 2024

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI
TARIX FAKULTETI
O’ZBEKISTON TARIXI KAFEDRASI

O‘ZBEKISTON HUDUDIDA DAVLATCHILIK TARIXI: AN’ANALAR VA TRANSFORMATSION JARAYONLAR”

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY - AMALIY ANJUMANI MATERIALLARI
(24-25 iyun 2024y.)

SAMARQAND – 2024

Хасанова Ш. Х, Урунходжаев У.: ИЗ ИСТОРИИ СРЕДНЕВЕКОВЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ САМАРКАНДА (МЕДРЕСЕ И ШКОЛЫ). ВОПРОСЫ 3Д ОТЦИФРОВКИ ЭТИХ ОБЪЕКТОВ.	65-77
Mamarasulov D. T.:ALISHER NAVOIY ULUG‘BEK MADRASASINING MUNOSIB VORISI.	77-81
Beknazarov J. A.: BUXORO XONLIGI SIYOSIY HAYOTIDA KENAGAS URUG’INING O’RNI	81-84
Ergashev U. K.: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA G‘UZOR BEKLIGI TARIXINING O‘RGANILISHI.	84-90
Mamanov M. D.: XVIII ASRNING IKKINCHI YARMI – XIX ASRNING BIRINCHI YARMIDA SAMARQAND BEKLIGIAHOLISINING IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOTI.	90-94
Rahmonova P.B.: ASHTARXONIY SHAHZODALAR VA VALI MUHAMMADXON O‘RTASIDAGI ZIDDIYATLAR	95-103
Begaliev N.X. QARShI YO‘LIDA JOYLAShGAN SARDOBALAR TARIXI	104-108
Yoo Inyoung. ILK O‘RTA ASRLAR KOREYA VA O‘ZBEKISTON TARIXIDAGI O‘ZARO ALOQADORLIGI MASALASINING O‘RGANILISHI	108-114

3-SHO‘BA. O‘ZBEKISTON MUSTAMLAKACHILIK VA MUSTABID SOVET TUZUMI DAVRIDA

Gofforov Sh. S.: THE PLACE OF RESETTLEMENT POLICY IN THE TRANSFORMATION OF TURKESTAN INTO A RUSSIAN COLONY.	116-123
Normurodova G.B.: TURKISTONDA ILK JADID MAKTABI XUSUSIDA	124-127
Raximov B. E. TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGIDAGI XORIJIY FUQAROLAR FAOLIYATIDAN	127-132
Bobodustov B. M.: XIX ASRNING OXIRI– XX ASR BOSHLARIDA SAMARQAND VOHASINING IRRIGATSIYA TEXNIKASI TARIXI	132-135
Tangirov Sh. A.: SAMARQAND VILOYATINING 1868-YILDAN KEYINGI MA’MURIY-HUDUDIY TIZIMIDAGI O‘ZGARISHLAR	136-139
Xolxujayeva Y. U.: TURKISTON O‘LKASIDA DINIY MASALALARNING YORITILISHI (1867-1917-YILLAR MISOLIDA)	139-142

QARShI YO‘LIDA JOYLAShGAN SARDOBALAR TARIXI

Nurbek Begaliev Xasan o‘g‘li
Shaxrisabz davlat pedagogika instituti
tarix kafedrasi o‘qituvchisi.
nurbek050295@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Buxoro – Qarshi yo‘lida joylashgan sardobalarning bugungi kunda madaniy yodgorlik sifatidagi axamiyati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Sardoba, Qaqir, Uchmullab, Karchak bel, Abdullaxon II, rabot.

O‘zbekiston hududining o‘ziga xosliklaridan biri, shundaki, bu erda vohalar bepoyon cho‘llar bilan yonma-yon joylashgan. Cho‘llarni kesib o‘tish orqaligina bir vohadan ikkinchi vohaga borish mumkin bo‘lgan. Biroq cho‘llarni kesib o‘tish bir muncha og‘ir kechgan. Zero, cho‘l hududlarida suv bo‘lmagan. Suvsiz esa karvonlarning qatnovini ta’minlash mumkin bo‘lmagan. Shu sababli ham ajdodlarimiz cho‘llarda, karvon yo‘llarida ularning faoliyatini ta’minlash maqsadida suv saqlanadigan inshootlar – sardobalar barpo etishgan.

Rivojlangan o‘rta asrlarda keng foydalanilgan karvon Shimoliy Ustrushonaga, so‘ngra esa Sirdaryo vohasiga, Shoshga yoki O‘trorga olib borgan. Bu yo‘llar bo‘ylab bir necha karvonsaroy, rabot va qal’alar, ularning ayrimlari yonida quduqlar yoki sardobalar bo‘lgani aniqlangan.[1:42-44] Bu ma’lumotlar X-XII asrlarda bu yo‘nalishdagi karvon yo‘lidan ancha faol foydalanilganidan dalolat beradi.

Amir Temur va temuriylar davrida mamlakat poytaxti Samarqandni Movarounnahr va Xurosonning yirik shaharlari bilan bog‘lovchi yo‘llar mintaqadagi ichki savdo yo‘llari tizimining bosh bo‘g‘inini tashkil etardi. Karvon yo‘llarida xavfsizlikni ta’minlash sohasida olib borilgan tadbirlar, ko‘plab yo‘lbo‘yi inshootlari (karvonsaroylar, sardobalar, ko‘priklar va boshqalar) barpo etilishi, ichki va tashqi savdoni rivojlantirishning davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgani Amir Temur davlati ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan edi.

Buxorodan Balxga o‘tuvchi karvon yo‘lining birinchi qismini Buxoro - Qarshi yo‘nalishi tashkil etib, Qorovulbozor, Qo‘sh sardoba, Bo‘zachi, Qaqir, Xo‘ja

Muborak, Koson orqali o‘tgan. Bu yo‘nalishdagi birinchi yirik bekat Qorovulbozor bo‘lib, bu erda XVI asrning oxirlarida Abdullaxon II tomonidan qurilgan katta karvonsaroy va mahalliy aholi Gumbaz deb atovchi sardoba mavjud edi.[2:26] Keyingi bekatlar, XIX asrning 80-yillarida vayron bo‘lib ketgan Qo‘sh sardoba[3:26] hamda Qorovulbozordan 16 verst uzoqlikda joylashgan Bo‘zachidagi rabot va sardobadan iborat bo‘lgan.[4:30] Manbalarda “Qaqir” deb atalgan keyingi bekatda ham rabot va sardoba mavjud bo‘lgan. Rabot XVII asrda Buxoro xoni saroyida dasturxonchi mansabini egallab turgan Zokir biy ismli kishi mablag‘iga [5:32], sardoba esa XIX asrning birinchi yarmida Amir Nasrullo tomonidan qurilgan [6:78].

Buxoro – Qarshi yo‘li o‘rtasida joylashgan Xo‘ja Muborakda[7:43] karvonsaroy va kichik bozor mavjud bo‘lib, Buxorodan keluvchi karvon yo‘li shu erda ikkiga ajralgan. Yo‘lning asosiy tarmog‘i Koson orqali Qarshiga olib kelgan. Ikkinchi yo‘nalishda Begichak sardoba va Yakka sardoba orqali Kaspi qo‘rg‘oniga borilib, bu erdan Qarshiga yoki to‘g‘ri Amudaryo kechuvlariga tomon ketish mumkin bo‘lgan. Kaspi yaqinidagi sardoba ziyoratchilar, mahalliy aholi va savdo karvonlarini suv bilan ta’minlashda katta o‘rin tutgan.

Qarshi shahridan G‘uzor – Oqrobot – Termiz orqali yoki Amudaryoning o‘rta oqimidagi joylashgan Kelif yoki Kerke kechuvlari orqali Balxga ketishi mumkin bo‘lgan. So‘nggi o‘rta asrlarda Qarshidan Amudaryo kechuvlari – Kerki va Kelifga ketuvchi yo‘llardan samarali foydalanilgan. Bu yo‘llarning ahamiyatini yaxshi anglagan Abdullaxon II Qarshi va Amudaryo oralig‘idagi cho‘lda ko‘plab sardobalar barpo ettirdi. Bir-biridan bir kunlik masofada (25-30 km.) joylashgan bu sardobalar XX asrning 30-yillarida qisman o‘rganib chiqilgan bo‘lib[8:23], ular Qarshi – Kerki va Qarshi – Kelif savdo yo‘lining yo‘nalishini aniqlashtirishda katta o‘rin tutadi. Qarshidan Kerki kechuvlariga olib borgan karvon yo‘li Eski Nishon va Sangir suvloq sardobasi orqali o‘tgan. XIX asr rus harbiylari hisobotlariga ko‘ra Qarshi va Nishon oralig‘idagi masofa 27 verst bo‘lgan.[9:56] Eski Nishonda Abdullaxon II tomonidan qurilgan sardoba va rabot XIX asrning 60-yillarida vayrona holda edi[10]. Sardoba esa XX asrning 60-yillarida butunlay buzib tashlangan bo‘lib, uning xarobalari, biz

to‘plagan ma’lumotlarga ko‘ra, Eski Nishon qishlog‘idan 3-4 km. cha janubi-sharqda joylashgan.

Bu yo‘nalishdagi keyingi bekat Usti ochiq sardoba, mahalliy cho‘ponlardan olgan ma’lumotimizga ko‘ra, hozirgi paytda Tallimarjon suv ombori tagida qolib ketgan. Qarshi – Kerki yo‘lidagi eng yirik inshoot bo‘lgan Sangir suvloq sardobasi Turkmanistondagi eski Tallimarjon qishlog‘ining janubi-sharqida joylashgan. Bu sardoba haqida A. Vamberi ham ma’lumot qoldirgan. XIX asr oxirida bu sardoba yonida Kerki begi buyrug‘i bilan karvonsaroy barpo etilgan bo‘lib [11:7], u bizning davrimizgacha etib kelmagan. Sangir suvloq sardobasida Qarshidan keluvchi yo‘l ikkiga ajralib, birinchi yo‘nalish Qirqquduq orqali Kerkiga, ikkinchisi Butosh sardobasi va Yulg‘unog‘iz orqali Kelif kechuviga olib borgan.

Mir Izzatullo Qarshidan Qoratepa, Karkinchak, Qizquduq, Sho‘rquduq va Sardoba (bu Sardoba Abdullaxon ikkinchi davrida barpo etilgan sardobalardan biri bo‘lsa kerak) orqali Kelif kechuviga keluvchi yo‘lni qayd etadi. Qarshi – Kelif savdo yo‘lida Yusuf sardoba, Urasi sardoba, Isfanto‘da, Abdullaxon sardobasi va Kelif yaqinidagi O‘g‘uz sardobalari bo‘lgan. Qarshidan Kelifga Kerki qo‘rg‘oni orqali ham borish mumkin bo‘lib, bu yo‘l Amudaryoning o‘ng qirg‘og‘i bo‘ylab o‘tgan. Kelif kechuvidan savdo yo‘li Shibirg‘on va Balxga hamda Kobul shahri orqali Hindistonning savdo shaharlariga qarab ketgan.

Qarshi shahridan savdo karvonlari Yangikent qishlog‘i – G‘uzor – Oqrabot – Temir Darvoza orqali Surxon vohasiga, bu erdan Sherobod va Termiz orqali Balxga, Afg‘oniston va Hindistonning boshqa savdo shaharlariga ketishgan. G‘uzordan Oqrabotga ketgan yo‘l Katta va Kichik Uradaryolar qo‘shiladigan joyda tarmoqlanib, bir yo‘nalishi Anorbuloq degan joyda Kaltaminor yo‘liga qo‘shilgan bo‘lsa, ikkinchisi Gulabuloq tepaligi orqali Tangaharomga, bu erdan uncha katta bo‘lmagan Yakarcha dovoni orqali Chashmai Xafizjon (Gabzon)ga olib chiqqan. Oqrabotda Shahrisabzdan keluvchi Kaltaminor yo‘li bilan qo‘shilib, Temir darvoza, Shurob va Sherobod orqali Surxon vohasiga chiqilgan. Bu yo‘nalish Sherobod yaqinidagi sardoba orqali o‘tgan. XIX asr oxirlarida bu yo‘llarni o‘rganib chiqqan rus harbiy razvedkachilari G‘uzordan

Temir darvozagacha bo‘lgan tog‘ yo‘lini, Chashmai xafizjondan 10 verstcha g‘arbda joylashgan dara yo‘li biroz tekislansa, aravalar yurishi uchun qulayligini qayd etishgan .

Kelifdan G‘uzor va Qarshiga o‘tuvchi yo‘llardan so‘nggi o‘rta asrlarda izchil foydalanilgan. Kelifdan Xo‘ja qishlog‘i (28 verst), Qo‘ytan qishlog‘i (38 verst), Beklar quduq va Maliktog‘dagi Uchmulla (Karchak bel) dovoni orqali Abdullaxon rabotiga (16 verst) kelingan. Bu erda yo‘l tarmoqlanib, biri G‘uzorga, ikkkinchisi Qarshiga qarab ketgan. Manbalarda Quytan qishlog‘i Kelif – G‘uzor yo‘lidagi yagona bozor bo‘ladigan joy sifatida eslatilib, bu qishloqdan Sherobodga ham yo‘l o‘tishi qayd etiladi. Karchak qishlog‘i yaqinida esa Abdullaxon tomonidan qurilgan bir necha rabotlar va sardoba bo‘lgani bu yo‘nalishning so‘nggi o‘rta asrlardan boshlab izchil faoliyat ko‘rsatganligini bildiradi.

Bu davrda Samarqanddan Qarshi orqali Xuroson va Eronning savdo shaharlariga boruvchi karvon yo‘llaridan foydalanish davom etdi. Samarqandan Qarshiga ikki yo‘nalishda yo‘l kelgan. Birinchisi Ajirim, Sho‘rbozor, Ayritom orqali o‘tgan. Sho‘rbozor XVII asr boshlariga tegishli manbalarda Samarqand va Qarshi oralig‘idagi muhim manzil sifatida qayd etiladi. Biz to‘plagan ma’lumotlarga ko‘ra, Sho‘rquduqda sardoba mavjud bo‘lib, u o‘tgan asrning 60-yillariga kelib butunlay buzilib ketgan. Mahalliy yozma manbalarda ham, bu hududlardagi yo‘llarni o‘rganib chiqqan rus harbiylari asarlarida ham bu sardoba haqida ma’lumot uchramaydi. Bu ehtimol, XVI-XVIII asrlarda ancha keng foydalanilgan mazkur yo‘nalish XIX-XX asr boshlarida o‘z ahamiyatini yo‘qotib, Jom orqali o‘tuvchi yo‘lning ahamiyati oshib borishi bilan izohlanishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Немцева Н.П. Караванными дрогами голодной степи // Вехи времен. Рассказы о памятниках истории и культуры Узбекистана. – Ташкент, 1989, – С. 42-44
2. Массон М.Е. Проблема изучения цистерн-сардоба. – Ташкент, 1935. – С. 26-27

3. Мавлонов У.М. Позднесредневековые транзитные дороги Кашкадарьинского оазиса // Культурное наследие Средней Азии. – Ташкент, 2002. – С. 156.
4. Яворский И.Л. Путешествие русского посольства по Афганистану и Бухарскому ханству в 1878-1879 годах. Т. 2. – СПб.,
5. Авский. Сардоба Абдуллахана // Журн. Разведчик, 1893. – № 120. – С. 82-83.
6. Еврейнов. Рекогносцировка пути через Джамский перевал на гузар и на Карши 1887 г. Генерального Штаба полковника Еврейнова // СМА. – СПб.: Военная типография, 1888. Вып. XXXVI. – С. 115, 118.
7. Маев Н. Очерки Гиссарского края // Материалы для статистики Туркестанского края. Ежегодник.– СПб., 1879. Вып. V. – С. 144-145.
8. Мавлонов Ў., Аминов Б. Мир Иззатулло ва унинг Ўрта Осиёга саёҳати // Жамият ва бошқарув. – Тошкент, 2006. – № 4. – Б. 20-22.
9. Арандеренко Г.А. Цистерны в Каршинской степи // Досуги в Туркестане. – СПб., 1883. – С. 248.
10. Вамбери А. Путешествие по Средней Азии / Перевод с немецкого с примечаниями В.А. Ромодина. – СПб., 2005. – С. 190.
11. Мавлонов У.М. Позднесредневековые транзитные дороги Кашкадарьинского оазиса // Культурное наследие Средней Азии. – Ташкент, 2002. – С. 156.

ILK O‘RTA ASRLAR KOREYA VA O‘ZBEKISTON TARIXIDAGI O‘ZARO ALOQADORLIGI MASALASINING O‘RGANILISHI

Yoo Inyoung
SamDU Arxeologiya kafedrasi
mustaqil tadqiqotchisi,
+998 91 558 20 17
juanjoy@gmail.com

Yangi O‘zbekiston xalqaro munosabatlarga ochiqlikni namoyon qilayotgan bir sharoitda O‘zbekiston va Janubiy Koreya respublikalari o‘rtasidagi hamkorlik yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. O‘zbekiston respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “… O‘zbekistonning ishonchli do‘sti va alohida strategik sherigi — Koreya Respublikasi bilan barqaror, ishonchga asoslangan va jadal rivojlanib borayotgan hamkorlikni qadrlaymiz”. O‘zaro do‘stona munosabatlarning tarixiy ildizlarini ilmiy asoslashda antik va o‘rta asrlarda O‘zbekiston hududidagi davlatlarning Koreya yarim oroli davlatlari bilan madaniy, savdo va diplomatik